

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

PROFESSIONAL-ETHICAL MODEL OF PERSONALITY OF THE MODERN TEACHER OF PRIMARY CLASSES

Статтю присвячено питанню професійної етики майбутніх учителів початкових класів під час їх професійної підготовки, адже моральність поведінки вчителя багато в чому зумовлює комфорт та ефективність навчально-виховного процесу. Професія вчителя передбачає не тільки наявність певної кількості знань, професійного досвіду і мотивації. Значний вплив на якість і ефективність педагогічної діяльності має моральний, етичний складник особистості вчителя.

Зазначено, що професійну відповідність людини щодо займаної посади можна визначити за кваліфікаційною характеристикою – професіограмою. Також схарактеризовано професіограму вчителя початкових класів. Зауважено, що сфера діяльності педагога – це зона взаємодії, тому вчитель має бути не тільки хорошим фахівцем, професіоналом, а й володіти високим рівнем професійно-етичної культури. Проте за результатами наукового пошуку можемо констатувати, що етичний аспект професійної моделі вчителя має зазвичай другорядний характер.

У статті відзначається, що педагогічна етика спрямована на здійснення теоретичних і практичних функцій, до яких належать ціннісно-орієнтована, пізнавальна, виховна тощо. Акцентовано увагу на специфіці професійної етики вчителя початкової школи, її унікальності та винятковості, що зумовлено передусім предметом педагогічної праці.

У статті професійно-етичну модель розглянуто як явище, що розвивається. Зазначається, що її розвиток випереджає практичне втілення в діяльності і морально-психологічні якості учителя початкових класів. Професійно-етична модель, як зразок ставлення педагога до своєї професії, виконує функції педагогічного ідеалу (ціннісно-орієнтовану, формуючу, критеріально-оцінну, стимулюючу). Саме цим і визначається її роль у психолого-педагогічній науці.

Ключові слова: етика, професійно-етична модель, учитель початкових класів, особистість учителя.

The article is devoted to the issue of professional ethics of future primary school teachers during their professional training, because the morality of the teacher's behavior largely determines the comfort and effectiveness of the educational process. The teaching profession involves not only the availability of a certain amount of knowledge, professional experience and motivation. The moral and ethical component of a teacher's personality has a significant impact on the quality and effectiveness of pedagogical activity.

It is noted that a person's professional suitability for the position can be determined by the qualification characteristic – profессиogram. The professional profile of a primary school teacher is also described. It is noted that the sphere of activity of a teacher is a zone of interaction, so a teacher should not only be a good specialist, a professional, but also have a high level of professional and ethical culture. However, according to the results of scientific research we can state that the ethical aspect of the professional model of a teacher is, as a rule, secondary.

The article notes that pedagogical ethics is aimed at the implementation of theoretical and practical functions, which include value-oriented, cognitive, educational and more. Emphasis is placed on the specifics of professional ethics of primary school teachers, its uniqueness and exclusivity, which is primarily due to the subject of pedagogical work.

In the article the professional-ethical model is considered as a developing phenomenon. It is noted that its development is ahead of the practical implementation of the activities and moral and psychological qualities of primary school teachers. The professional-ethical model, as a model of the teacher's attitude to his profession, performs the functions of the pedagogical ideal (value-oriented, formative, criterion-evaluative, stimulating). This is what determines its role in psychological and pedagogical science.

Key words: ethics, professional-ethical model, primary school teacher, teacher's personality.

УДК 37.011.3-051:373.3]:17.036(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.30>

Павлова О.Г.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Пилипенко Н.В.,

канд. пед. наук,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

З усіх видів людської діяльності однією з найбільш важливих вважається педагогічна, головною метою якої є забезпечення передачі кожному наступному поколінню накопиченого багатівікового суспільно-історичного та духовно-практичного досвіду. Попри зміну багатьох епох, світогляду, постійну трансформацію системи цінностей, утворення нових професій, педагогічна професія буде однією з найактуальніших та завжди матиме попит, скільки буде існувати людство.

Професія вчителя передбачає не тільки наявність певної кількості знань, професійного досвіду і мотивації. Значний вплив на якість та ефективність педагогічної діяльності має моральний,

етичний складник особистості вчителя. Особливо гостро це питання стоїть під час професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, що зумовлено низкою вимог до особистості педагога, адже моральність поведінки вчителя багато в чому зумовлює комфорт та ефективність навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тривалий період історії, аж до середини ХХ століття, етичні аспекти педагогічної діяльності осмислювалися в рамках філософської або загальнопедагогічної літератури. У цей період були позначені основні сфери функціонування педагогічної етики. По-перше, це вимоги суспільства до особистості вчителя, його професіограми, важливих професій-

них та особистісних якостей і цінностей. По-друге, конкретні правила поведінки вчителя, характер і складники «педагогічної етики». Одним з основних вимог до педагога традиційно були глибина, об'ємність і всебічний характер знань, прагнення до саморозвитку, поглиблення і розширення уявлень про навколишній світ. Інша найважливіша вимога – це знання психології учнів, облік їх індивідуальності. Крім цього, педагог повинен сам бути взірцем моральної поведінки для учнів, активним носієм моральних переконань.

У середині ХХ століття педагогічну етику було виокремлено як окремий напрям педагогічної науки. Пізніше з'явилися роботи прикладного характеру, в яких запропоновані технології вдосконалення і самовдосконалення педагогічної діяльності в аспекті професійно-етичної проблематики [5].

У сучасній науково-педагогічній літературі означене питання досліджували А. Алексеєнко, Т. Аболіна, І. Бех, С. Гаряча, К. Журба, Н. Лавриненко, В. Сухомлинський, В. Кручек, Л. Хоружа, В. Шаталов та багато інших, які, зокрема, розглядали теоретичні та практичні питання формування етичної культури вчителів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ефективне і стійке функціонування системи освіти значною мірою залежить від рівня професійної підготовки і розвитку особистості педагога, від його моральних переваг і орієнтації в сфері педагогічного спілкування, вибору методів навчання. Сфера діяльності педагога – це зона взаємодії, тому педагог повинен бути не тільки хорошим фахівцем, професіоналом, а й володіти високим рівнем професійно-етичної культури. Проте, за результатами аналізу наукової літератури та з огляду на поставлену проблему, виникає необхідність дослідити професійно-етичну модель особистості сучасного вчителя початкових класів.

Мета статті – схарактеризувати професійно-етичну модель особистості сучасного вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Зміст професійної діяльності педагога визначається колом необхідних знань, умінь та навичок. Професійну відповідність людини займаній посаді можна визначити за кваліфікаційною характеристикою – професіограмою, яка розглядає різноманітні аспекти діяльності педагога та є якісно-описовою моделлю фахівця системи освіти. Професіограма вчителя – це система вимог, перелік і опис загально трудових і спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійно-педагогічної діяльності [3, с. 4].

Так, професіограма вчителя, розроблена В. Сластьоніним, містить сукупність цінних обґрунтованих положень, які на основі аналізу всіх частин педагогічної діяльності розкривають характеристики та особливості професії вчителя.

Професіограма вчителя включає такі розділи: особисті та професійно-педагогічні якості; основні вимоги до психолого-педагогічної підготовки; зміст методичної підготовки за спеціальностями; об'єм та зміст спеціальної підготовки [2]. Зазначимо, що наведена професіограма має в своєму змісті як суто професійні, психологічні, так і безпосередньо моральні та особистісні якості вчителя. Отже, її можна називати професійно-етичною моделлю особистості вчителя.

Професійна компетентність складається з таких складників, як професійні знання вчителя, його педагогічні вміння, професійні психологічні позиції та особистісні психологічні особливості.

Керуючись результатами аналізу педагогічного доробку праць (О. Романової, Є. Клімова, І. Волошиної, І. Назімова, Т. Федотової, К. Платонова, Н. Кузьміної та ін.) щодо вимог до професійних компетенцій та особистих якостей вчителя, зокрема вчителя початкових класів, можемо підсумувати, що етичний аспект професійної моделі вчителя в цих роботах має зазвичай другорядний характер. Моральні характеристики вчителя початкових класів перераховуються в контексті його професійних і психологічних властивостей, і не відзначається специфіка етичної сторони моделі особистості педагога. Проте те, яким бачиться дослідникам сучасний педагог, має важливе значення для вироблення оптимальної професійно-етичної моделі вчителя [1, с. 46].

Професійна етика педагога – це сукупність етичних і поведінкових норм, що забезпечує моральний аспект діяльності педагога і взаємин, зумовлених педагогічною діяльністю. Крім цього, педагогічну етику можна охарактеризувати як науку, що вивчає походження і природу, структуру, функції і особливості прояву моралі в педагогічній діяльності, а так само професійну моральність педагога [6].

Дослідниця Л. Хоружа визначає педагогічну етику, як складову частину етики, «котра відображає специфіку функціонування моралі в умовах цілісного педагогічного процесу, наука про різні аспекти моральної діяльності вчителя. Вона охоплює соціально значимі елементи суспільної моралі, виступає інтегративною характеристикою професійної діяльності вчителя, визначає морально-етичні вимоги до нього та відображає ступінь їх трансформації у свідомості й поведінці педагога» [4, с. 14].

Педагогічна етика спрямована на здійснення теоретичних і практичних функцій, до яких належить ціннісно-орієнтована, пізнавальна, виховна тощо. До основних категорій професійної етики вчителя початкових класів відносять педагогічну свободу, відповідальність та справедливість.

У педагогічній діяльності етика рівноцінна знанням, якими володіє педагог, бо «етика є невід-

дільним складником кожної педагогічної дії. Адже педагог постійно перебуває у стані морального вибору. Всі стосунки, що складаються в умовах педагогічної діяльності, є похідними від рівня сформованості у вчителя його професійної етики» [4, с. 14].

Специфіка професійної етики вчителя початкової школи, її унікальність та винятковість визначається передусім предметом педагогічної праці – субстанцією нематеріальною, певною мірою ефемерною – людською душею. Її формування, розвиток, становлення відбувається на очах педагога і з його допомогою. Вчитель отримує право формувати думки і почуття учнів, що сидять перед ним, впливати на них і вчити бути «людиною». Ця дивна властивість педагогічної професії є водночас джерелом величезної відповідальності вчителя перед своїми учнями, їх батьками та суспільством загалом. Роль етики в процесі педагогічної діяльності надзвичайно велика, адже педагог є авторитетом і прикладом для наслідування, його поведінка безпосередньо впливає на взаємини з усіма членами освітнього процесу, психологічний клімат навчально-виховного процесу.

Професійно-етична модель – явище, що розвивається. Її розвиток випереджає практичне втілення в діяльності і морально-психологічні якості учителя початкових класів. Професійно-етична модель, як зразок ставлення педагога до своєї професії, виконує функції педагогічного ідеалу (ціннісно-орієнтовану, формуючу, критеріально-оцінну, стимулюючу). Саме цим і визначається її роль у педагогіці і психології.

Висновки. Професійна етика вчителя початкових класів має значну актуальність у педагогічній діяльності і цілеспрямована на підвищення її

ефективності та результативності. В освітньому процесі вчитель – це наставник, моральний авторитет для своїх учнів, який поєднує в собі наявні особистісні якості та цінності, принципи професійної етики, які він формує у процесі професійної підготовки, та прагнення до педагогічного ідеалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кручек В. Модель особистості сучасного педагога як носія культури педагогічної взаємодії. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 1. С. 46–49.
2. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В.А. Слостенина. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.
3. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти. 2-е вид. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 136 с.
4. Хоружа Л.Л. Етичні виміри педагогічної професії. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота* / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : Аграр Медіа Груп, 2009. С. 13–16.
5. Ямщикова Е.Г. Развитие профессиональной этики как нравственного сознания педагога в процессе повышения квалификации. *ЧиО*, 2019. № 1 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-professionalnoy-etiki-kak-nravstvennogo-soznaniya-pedagoga-v-protseste-povysheniya-kvalifikatsii>.
6. Яровова Т.В., Сергеева Е.И. Роль этики в профессиональной деятельности педагога. *Профессионализм педагога: сущность, содержание, перспективы развития*: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 130-летию со дня рождения А.С. Макаренко 14-15 марта 2019 г. / Под ред. Е.И. Артамоновой. Москва : МГОУ, МАНПО, Ярославль: Ремдер, 2019. С. 193–197.